

Annona Nova XI.
A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2020

Szakmai lektorok:

András Csaba, Bagi Zsolt, Barabás Gábor, Boros Julianna,
Bosák Levente, Hornyák Árpád, Maczelka Csaba,
Milbacher Róbert, Palkhoffer Mónika, Sári B. László,
Tuboly Ádám, Zsidó András Norbert

A kiadvány a Nemzeti Tehetség Program támogatásával jött létre
NTP-SZKOLL – 19-0050

Kiadó: Kerényi Károly Szakkollégium
Felelős kiadó: András Csaba

Szerkesztő
Kömüves Dániel

Olvasószerkesztők
Csabay István, Fenyő Dániel, Flach Richárd, Ignác Ágoston,
Kiss Georgina, Ónya Balázs, Radnai Dániel Szabolcs, Szabó Bianka,
Zsupos Norbert

Borítóterv
Simor Kamilla

Borítófotó
Heiter Bence

Tördelés
Vértesi Lázár

Nyomdai kivitelezés
Virágmandula Kft.

ISSN: 2061-4926

© A szerzők, 2020
© A szerkesztők, 2020

Minden jog fenntartva.

Tartalomjegyzék

Bozsoki Petra: Előszó	7
Tér	13
Bevezető	15
Berger Viktor: A köd térélménye	19
Csabay István: A társadalmi nyilvánosság politikai ereje a XVIII. századi Lombardiában. Az <i>Il Caffè</i> folyóirat politikai programja és hatalomgyakorlási stratégiái	29
Radnai Dániel Szabolcs: „Ennél kellemetesebb vidék nem csak házánkban, de egész Európában sincsen.” A földrajzi tér nemzetiesítése 19. századi Balaton-útikönyvekben	47
Orsós György: A lokalitás és nemzetállam-építés Pécsen és Szarajevóban az utcanevek változásainak tükrében	65
Várdai Levente: Leventeképzést végző cserkészcsapatok. A cserkészlevente keret létszáma, kiterjedése és szabá- lyozása a cserkész irattár forrásai alapján	77
Lukács Laura Klára: Hergé párhuzamos földrajza. Világ- alkotás és geopolitika a Tintin-képregényekben	91
Karácsonyi Krisztina: Nyelvi ideológiák és a romani nyelv (használatának) terei egy baranyai falu oláh cigány közösségében	105
Történelem és társadalom	123
Bacsa Ildikó Eszter: Nőideálok a magyar filmhíradókban (1945–1949)	125
Ignác Ágoston: Salamon király Szent Györgynek tett fogadalma	141

Raposa Vivien Kitti: Keresztény, nemzeti, antiszemita jelszavak nevében. A Turul és Emericana pécsi korporációinak tevékenysége a Pécsi Erzsébet Tudományegyetemen a Horthy-korszakban	153
Kömüves Dániel: A társadalom szubjektív reprezentációi két pécsi vállalkozás tükrében	169
Recenziók	185
Jaksa Csaba: Class struggle instead of racial struggle – Asad Haider, <i>Mistaken Identity: Race and Class in the Age of Trump</i> (London: Verso, 2018)	187
Ónya Balázs: Variációk igazságra – Kocsis László, <i>Az igazság elméletei</i> (Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2018)	199
Rezümék	211
A Kerényi Károly Szakkollégium tagjai a 2019/2020-as tanévben	223
A Kerényi Károly Szakkollégium mentorai a 2019/2020-as tanévben	224

IGNÁCZ ÁGOSTON

Salamon király Szent Györgynek tett fogadalma¹

A dolgozat témáját a bambergi káptalan azon 1063 körül keletkezett levele adta,² melyet Salamon magyar királynak (uralk. 1063–1074) címeztek. Különlegessége, hogy több érdekes magyar vonatkozású adata ellenére kritikai kiadása, illetve fordítása egy hazai forrásgyűjteménybe sem került bele. Jelen írásomban a levél alábbi passzusával foglalkozom részletesen, amely – nézetem szerint – a középkori szimbolikus kommunikáció egy klaszszikus példájáról, a csatákat megelőző rituális, ceremoniális jellegű fogadalomtételről ad tudósítást. A szóban forgó szövegrész a következő: „Quod licet verecundia nostra vix paciatur, regia tamen animi vestri munificentia ad has insolitas preces nos fiducialiter hortatur, maxime cum beatus Georgius tam vester quam noster patronus sponsionis et votorum vestrorum pignus habeat”.³

A fenti idézet a levél textusának egészéből szemlélve kiemelt helyen, a levél ún. *petitio* részében került megfogalmazásra, melynek funkciója a korabeli levélírói gyakorlat szabályainak megfe-

¹ Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-2-I kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

² A bambergi levél szövegének publikálása, kritikai kiadása Carl Erdmann nevéhez fűződik: ERDMANN, Carl, szerk., „Die Briefe Meinhards von Bamberg”, *Neues Archiv der Gesellschaft für Ältere Deutsche Geschichtskunde* 49 (1932): 332–431, 405–406.; ERDMANN, Carl und FICKERMANN, Carl, szerk., *Briefsammlungen der Zeit Heinrichs IV*, Monumenta Germaniae Historica, Die Briefe der deutschen Kaiserzeit 5, (Weimar: Böhlau, 1950), 208–209.

³ ERDMANN, „Die Briefe Meinhards von Bamberg”, 406.; ERDMANN und FICKERMANN, *Briefsammlungen der Zeit Heinrichs IV*, 209.

lelően a levél megírásának okát adó *kérelem* kifejezésre juttatása.⁴ Esetünkben a káptalan nevében eljáró fogalmazó (aki valószínűleg a bambergi iskolamester, Meinhard von Bamberg⁵ lehetett), egy anyagi természetű adományt kér a magyar uralkodótól, emlékeztetve őt egy korábban tett fogadalmára, amit a közös patrónusnak nevezett *beatus Georgius*-hoz köt. A német szakirodalmi munkákkal⁶ szinkronban jó okkal mondhatjuk, hogy a közös patrónus alatt Szent György vértanút kell értenünk, aki egyrészt (napjainkban is) a bambergi dóm egyik védőszentje,⁷ másrészt a korszakban szinte mindenütt (így hazánkban is)⁸ a legkedveltebb harcosszentek között tartották számon.⁹ Az utóbbi tényt jól fémmeljezi az a körülmény, hogy a csaták előtt gyakran fohászkodtak – vagy tettek különböző fogadalmakat – Szent Györgynek a hadi

-
- ⁴ Néhány példa az idevonatkozó szakirodalomból: MEZEY László, „A levél a középkorban”, in szerk. MAKKAI László és MEZEY László, *Árpád-kori és Anjou-kori levelek (XI–XIV. század)*, 5–20 (Budapest: Gondolat Kiadó, 1960), 10.; HORVÁTH János, *Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái*, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1954), 47.; RICHARDSON, Malcolm, „The Ars dictaminis, the Formulary, and Medieval Epistolary Practice”, in szerk. POSTER, Carol, *Letter Writing Manuals and Instruction from Antiquity to the Present*, 52–66 (South Carolina: The University of South Carolina Press, 2007), 56.
- ⁵ WENDEHORST, Alfred, „Meinhard von Bamberg”, in: szerk. BAUTIER, Robert-Henry, *Lexikon des Mittelalters Bd. VI*, (München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2002), 474–475.; WENDEHORST, Alfred, „Meinhard von Bamberg”, in: szerk. Freiherr von ARETIN, Karl Otmar, *Neue Deutsche Biographie Bd. XVI*, (Berlin: Duncker & Humblot, 1997), 670.; SCHIEFFER, Rudolf, „Meinhard von Bamberg”, in szerk. RÜH, Kurt, *Die deutsche Literatur des Mittelalters, Verfasserlexikon Bd. VI*, (Berlin–New York: Verlag Walter de Gruyter, 1987), 310–313.
- ⁶ ld. pl. KROOS, Renate, „Liturgise Quellen zum Bamberger Dom”, *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 39. sz. (1976): 105–146, 143–146.
- ⁷ ld. a bambergi dóm honlapján: Hozzáférés: 2020.03.01. <https://bamberger-dom.de/geschichte/patrozinium>
- ⁸ MAGYAR Zoltán, „Szent György középkori kultusza Magyarországon”, *Századok* 132, 1. sz. (1998): 161–182, 161.
- ⁹ „György”, in szerk. MAGYAR István Lénárd et al., *Magyar Katolikus Lexikon*, Hozzáférés: 2020.03.30. <http://lexikon.katolikus.hu/G/Gy%C3%B6rgy.html>

siker érdekében.¹⁰ Magyarországon is több 11. századi példát hozhatunk arról, hogy Szent György vértanú neve ilyen kontextusban bukkan fel a korabeli forrásokban. Mielőtt azonban áttekintenénk ezeket az eseteket és görcső alá vennénk a bambergi levél által fenntartott tudósítást, érdemes röviden kitérnünk a Szent György vértanúhoz kötődő tisztelet eredetére, illetve jellegére.

Szent György mint a hadi siker záloga

A Diocletianus római császár (uralk. 284–305) alatt katonaként szolgáló, keresztény hitéért pedig 303 körül vértanúhalált szenvedő Georgius alakja mind a bizánci, mind a nyugati keresztény hagyományban egyaránt közkedvelté vált. Mindez annak volt köszönhető, hogy Szent György személyét egyszerre több kultúrkör is magáénak mondhatta, mivel származása és mártírsága ugyan görög területekhez kötődött (Kappadókia, ill. Lyddia), ám tevékenységét tekintve római katona volt, aki mindemellett a keresztény vallást követte.¹¹ Habár az életéről megőrzött adatok hitelességét hivatalos körökben többször is megkérdőjelezték,¹² népszerűsége továbbra – sőt, még évszázadokkal később – sem csökkent. Alakjának mai napig legmeghatározóbb motívuma a sárkányölés, amely a *Legenda Aurea* szentéletrajzi gyűjteményben található legendájában is hangsúlyos elemként szerepel.¹³ Ez a szimbolikus harc tulajdonképpen a gonosz erők legyőzését jelentette, amelynek gyökerei egészen az ókori Egyiptomig visszanyúltek, s a különböző pogány kultúrákban is megtalálhatók.¹⁴ A sárkányölés

¹⁰ MAGYAR, „Szent György középkori kultusza Magyarországon”, 164.

¹¹ MAGYAR István Lénárd, „Sárkányölő» Szent György tisztelete”, *Hévíz* 5, 4. sz. (1997): 11–14.;

¹² MAGYAR Zoltán, *Szent György a magyar kultúrtörténetben*, (Budapest: Kairosz Kiadó, 2006), 6.

¹³ „Szent György”, ford. MADAS Edit, in szerk. VORAGINE, Jacobus de, *Legenda Aurea*, (Budapest: Helikon, 1990), 102–105.

¹⁴ MAGYAR, *Szent György a magyar kultúrtörténetben*, 6.

motívumának jelentőségét jól mutatja, hogy mind a képzőművészet (freskók, szobrok), mind az irodalom (legendák, versek) terén leginkább ez fogta meg az alkotókat. Mindenképp fontos azonban leszögezni, hogy a sárkányharc csak később kapcsolódott össze Szent György alakjával. Elsősorban vértanúként tartották számon, akihez segítségért, védelemért lehetett fohászkozni.¹⁵

Katona volta miatt pedig leginkább mint Győzelemadót tisztelték, s a legnépszerűbb katonaszentek egyikeként a csaták előtt rendszeresen fohászkoztak hozzá, amelyhez a hadi siker érdekében legtöbbször fogadalomtétel is társult.¹⁶ Emellett több csodás esetről is beszámoltak, miszerint György megjelent a csatatéren, sőt akár együtt küzdött a hadakozókkal.¹⁷ Szent György kultuszának további jellegzetessége, hogy gyakran magába olvasztotta a helyi népek folklorisztikus elemeit (pl. az egyház ünnepnapját egy római eredetű pásztorünneppel, az ún. Paliliával kötötte össze, így ebben a kontextusban a sárkányharcra mint a tél legyőzésére került sor).¹⁸ Magyarországon szintén sajátos viszonyok között alakult ki Szent György napja: az egyház által meghatározott április 23. helyett időpontját egy nappal későbbre tették, mert április 23-án Szent Adalbert napja volt.¹⁹ Továbbá számos magyar népi szokás kapcsolódott össze Szent György napjával, például az időjósítás, a Szent György-napi kilövés vagy az elrejtett kincsek megtalálása.²⁰

¹⁵ Például betegségek esetében gyógyító közbenjárásért, „Szent György”, in Diós István szerk., *A szentek élete*, Hozzáférés: 2020.03.01., <https://archiv.katolikus.hu/szentek/0424.html>

¹⁶ MAGYAR, *Szent György a magyar kultúrtörténetben*, 11–13.

¹⁷ Uo., 14.

¹⁸ Uo., 141.

¹⁹ Id. VORAGINE, *Legenda Aurea*, 102. „Szent Adalbert”, in szerk. Diós István, *A szentek élete*, Hozzáférés: 2020.03.30., <https://archiv.katolikus.hu/szentek/0423.html>

²⁰ *Magyar Néprajzi Lexikon IV.*, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1981), 656–657.

A csatasegítő szerepkör nyomában

Szent György csatasegítő szerepének 11. századi jelenlétére valló hazai esetek számbavételéhez érdemes feleleveníteni a szentkultusz középkorban is tapasztalható működésének néhány sajátosságát. Klaniczay Gábor áttekintése alapján elmondható, hogy a kor embere az adott szenttel általánosságban három módon – a szent naptári ünnepének megtartásával, a patrónus–védenc viszonyon keresztül, valamint a szenthez intézett alkalomszerű segítségkéréssel – teremtett kapcsolatot. Természetesen e három mód nem volt független egymástól, ugyanis a patrónus szent megszólításában és a tőle várható segítségadásban egyaránt annak naptári ünnepét (saját ünnepnapját) tartották a legkedvezőbb alkalomnak.²¹

A patrónusként megnevezett szent segítségéért vagy védelméért való folyamodás alapját mindig valamilyen veszélyhelyzet jelentette, amelynek során az egyén vagy a közösség kéri saját maga vagy közössége számára a kiemelt oltalmat. Az ilyen esetek leggyakoribb példája a háborúskodás, ahol a hadakozók az ütközet előtt segítségül hívják a választott patrónus szenteket, akikhez rendszerint valamilyen módon katonai tevékenység kötődik. Az ún. harcos szentek közül kerül ki például Szent Móric, Szent Demeter, Szent Lőrinc, Szent Adrián, Szent György, Szent Márton, továbbá ide sorolandó még Szent Mihály arkangyal is, aki karddal űzte el Lucifert és védőszentje a királyoknak is.²²

A csatasegítő funkció előhívásához szintén rituális tevékenység kötődik, amit meghatározott formula alapján valósítottak meg: segélykérő ima, fogadalomtétel, felajánlás. Amennyiben a hadi vállalkozást a csata után siker koronázta, ugyancsak meg-

²¹ KLANICZAY Gábor, „A középkori magyarországi szentkultusz-kutatás problémái”, *Történelmi Szemle* 24, 2. sz. (1981): 273–286, 279–282.; A szentkultusz kialakulásának témaköréhez ld. még BROWN, Peter, *A szentkultusz*, ford. SÁGHY Marianne, (Budapest: Atlantisz, 1993).

²² Ld. a *Magyar Katolikus Lexikon* Szent Mihályra vonatkozó szócikkét, Hozzáférés: 2020.03.31., <http://lexikon.katolikus.hu/M/Mih%C3%A1ly.html>

határozott formát kellett követni, ami lehetett többféle, például zarándoklat, alapítvány – ebbe nyilván beleértendő a korábbi fogadalomban és felajánlásban vállalt kötelezettségek teljesítése is.²³ A csaták előtti segítségkérésre, fogadalomtételre itt számos példát lehetne hozni az egyetemes középkori történelemből, azonban ennek taglalását a terjedelmi korlátok miatt mellőznünk kell.

Hazai esetek

Szent György magyarországi kultuszának jelenléte alapvetően két – egymással is összefüggésben álló – irányban tapasztalható: egyrészt a nevére alapított egyházi intézmények létrejötte, másrészt a már említett csatasegítő funkció kapcsán. Az összefüggés abban áll, hogy a hadi tevékenységet megelőző fogadalomtételt, majd a sikeres harcot követően a szenthez intézett hálaadás – ahogy azt az alábbi példák esetében is látni fogjuk – sokszor a csata helyszínén emelt templom vagy monostor alapításában nyilvánult meg. A csatasegítő szerepkör már kezdetől fogva hangsúlyos része a hazai kultusznak, ugyanis György tiszteletének első írásos rögzítése is egy ilyen eseményhez kötődik,²⁴ mikor „Szent István király még előbb, ifjú korában dicső háborút vívott a vitéz és hatalmas Koppány vezér ellen”.²⁵ A somogyi terület ura Géza halálát követően lényegében azonnal, a 997-es esztendőben nyílt, fegyveres fellépést kezdeményezett.²⁶

²³ KLANICZAY, „A középkori magyarországi szentkultusz-kutatás problémái”, 280.

²⁴ MAGYAR, „Szent György középkori kultusza Magyarországon”, 161.

²⁵ *Képes Krónika*, ford. BOLLÓK János (Budapest: Osiris Kiadó, 2004), 41.; SZENTPÉTERY, Emericus, szerk., *Scriptores rerum Hungaricarum vol. I.* [továbbiakban: SRH I.], Utószó, bibliográfia és függelék SZOVÁK Kornél és VESZPRÉMY László, (Budapest: Nap Kiadó, 1999), 312–313.

²⁶ A dátumban egyetért a kutatás, KRISTÓ Gyula, „Koppány felnégyelése”, in KRISTÓ Gyula, *Írások Szent Istvánról és koráról*, 49–61, (Szeged: Szegedi

A konfliktusról több hazai forrás is megemlékezik. A hagiografikus munkák közül Szent István feltehetően 1083 előtti pár évben keletkezett²⁷ nagyobb legendája (*legenda maior*),²⁸ az ezt kivonatoló, később íródott kisebb legenda (*legenda minor*),²⁹ valamint e két mű értesüléseit egyaránt felhasználó, ugyanakkor ki is egészítő Hartvik püspök által 1097–1099 között szerkesztett³⁰ István-legendá³¹ sorolandó ide.³² Szintén Koppány lázadásával foglalkozik még két kútfő: a mai formájában hamis pannonhalmi kiváltságlevél,³³ illetve a 14. századi krónika-kompozíció (40., 41., 64. fejezetek).³⁴ Azonban e forrásrészletek számos kérdést felvetnek, ami roppant problematikussá teheti az eddig elfogadottnak tekintett Koppány-történet egészét. Erre a körülményre hívta fel a figyelmet Berend Nóra, aki okfejtésében rámutatott az adatok hiányosságaira és úgy vélekedett, hogy Koppány alakja egy utólagos irodalmi konstrukció eredménye,

Középkorász Műhely, 2000), 49.; GYÖRFFY György, „Koppány lázadása”, *Somogy megye múltjából* 1, 1. sz. (1970): 5–30, 5; MAGYAR, „Szent György középkori kultusza Magyarországon”, 161; SZABADOS György, „Szent István király ellenfeleiről”, in szerk. BALOGH Elemér és HOMOKI-NAGY Sarolta, *Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára*, 609–621, (Szeged: 2013), 611; VÁZSONYI Ottó, „Koppány, a lázadó »pogány« I. rész” *Belvedere Meridionale* 13. 3–4. sz. (2001): 16–32, 25.

²⁷ THOROCZKAY Gábor, „A magyarországi legendairódalom és történetírás a 14. századig”, in THOROCZKAY Gábor, *Ismeretlen Árpád-kor*, 184–208 (Budapest: L’Harmattan, 2016), 188.

²⁸ Kritikai kiadása: *Legenda maior*, in szerk. SZENTPÉTERY, Emericus, *Scriptores rerum Hungaricarum vol. II.* [továbbiakban: SRH II.], Utószó, bibliográfia és függelék SZOVÁK Kornél és VESZPRÉMY László, 377–392 (Budapest: Nap Kiadó, 1999)

²⁹ Kritikai kiadása: SRH II., 393–400.

³⁰ THOROCZKAY Gábor, „A magyarországi legendairódalom...”, 189.

³¹ Kritikai kiadása: SRH II., 401–440.

³² A Szent Istvánhoz kötődő legendák közelmúltban készült korszerű áttekintését ld. THOROCZKAY Gábor, „Szent István legendái”, 90–102.

³³ Kritikai kiadása: szerk. GYÖRFFY, Gregorius, *Diplomata Hungariae Antiquissima I.* (Budapest: 1992), 39–41.

³⁴ Ld. a kritikai kiadás vonatkozó részeit: SRH I., 296, 297, 312–314.

ami többek között a 13. századi nemesi családok mitikus eredetképzésével állhat összefüggésben.³⁵

Vizsgálódásunkban nem célunk a Koppány-történet hitelességének megítélése, számunkra most csupán a források ama megjegyzése érdekes, amely István háborúskodás előtti fogadalomtételére tesz utalást. E passzusok között kisebb tartalmi eltérések tapasztalhatók, amik viszont az eseménytörténet tekintetében jól kiegészítik egymást. A fogadalomtétel szó szerinti kimondásával a krónikakompozíció és a pannonhalmi kiváltságlevél szövegében találkozunk, míg a nagyobb István-legenda és az ezt felhasználó Hartvik által készített legenda azonos kifejezéssel tesz utalást a fogadalomtételre, miszerint István „Szent Márton főpap és Szent György vértanú zászlaja alatt”³⁶ vonult csatába. Fontos továbbá azt is kiemelni, hogy a megjelölt patrónus szentek közül Mártoné a jelentősebb szerep, Szent György nevével csupán a két legenda szövegében találkozunk. Mindenesetre a kontextus kapcsán reális – és nem zárható ki – Márton mellett a Szent Györgyhöz való párhuzamos fohászkodás.³⁷ A hálaadás tekintetében pedig a forrásokból egyértelműnek látszik a Szent Márton-hegyn (Pannonhalma) alapított monostornak tett adományozás.

Következő példánk szintén Szent István regnálásához kötődik, mikor egy másik ellenfelével, Ajtonnyal szemben fogott fegyvert, feltehetően az 1020-as években.³⁸ A Maros-vidék feletti hatalom-

³⁵ BEREND Nóra, „Koppány és a szent jobb: Szent István-legendák nemzetközi keretben” in szerk. FEDELES Tamás és HUNYADI Zsolt, *Szent Márton és Szent Benedek nyomában, Tanulmányok Koszta László emlékére*, (Szeged–Debrecen: 2019), 98–112.

³⁶ *Legenda maior*: „...sub vexillo deo dilecti pontificis Martini santique martyris Georgii...”, in SRH II., 381–382.; Hartvik-féle legenda: „...sub vexillo deo dilecti pontificis Martini, santique martyris Georgii...”, in SRH II., 408.

³⁷ KOSZTA László, „A hradištei bencés monostor alapításának magyar vonatkozásai”, in szerk. BALOGH Elemér és HOMOKI-NAGY Sarolta, *Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára*, 403–425 (Szeged: 2013), 412.

³⁸ Néhány fontosabb szakirodalmi munka Ajtonyról: SZEGFŰ László, „Az Ajtony-monda”, *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Historica* 40. (1972):

gyakorlásért vívott harcok leírását a ma ismert formáját 1381-ben elnyerő Szent Gellért bővebb legendája³⁹ és Anonymus 1200 körül keletkezett *Gesta Hungarorum*⁴⁰ örökítette meg. A velencei származású Gellért személyét szoros szálak fűzik Szent György vértanú alakjához, amiről a legendája is beszámol: György napján született, a keresztségben a György nevet kapta, majd a Szent Györgynek szentelt kolostorban nevelkedett. Tehát György magának Gellértnek is patrónusa volt. Az Ajtony-történet érdekessége, hogy Csanád – az István oldalára átállt hadvezér – álmában oroszlán képében jelenik meg Szent György, s az ő sugallatára viszi Csanád győzelemre a háborút az éjszakai támadással. Emellett a marosi nagyúr központjában alakul meg a marosvári (később csanádi) püspökség, ill. a csata kapcsán kerül sor az oroszlámosi monostor megalapítására, amit Szent György vértanúnak szentelnek fel.⁴¹ Ebben a hálaadási tevékenységet sejtethetjük, cserébe azért, hogy a harcos szent győzelemhez segítette István erőit.

Egy másik eset Salamon király uralkodásának kritikus időpontjára esik, mikor körülbelül tíz év után kiújul a Géza és László herceggel szembeni konfliktus. Az 1074-es év eseményeiről legfőbb forrás a 14. századi krónikakompozíció (111–123. fejezetek),⁴² valamint a belháború összecsapásaira utal még néhány külhoni kútfő:

3–30; SZABADOS György, „Szent István király ellenfeleiről”, i. m.; THOROCZKAY Gábor, „Ellenszegülő ispán vagy független törzsfő?”, in THOROCZKAY Gábor, *Ismeretlen Árpád-kor...*, 29–44; HORVÁTH János, „A Gellért-legendák forrásértéke” *MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei* 13, 3–4. sz. (1958): 21–82; KRISTÓ Gyula, „Ajtony és Vidin”, in KRISTÓ Gyula, *Írások Szent Istvánról...*, 89–96.

³⁹ THOROCZKAY Gábor, „A magyarországi legendairódalom...”, 190; *Legenda* kritikai kiadása: SRH II., 461–506.

⁴⁰ Kritikai kiadása: SRH I., 13–117.

⁴¹ Ld. a 38. lábjegyzetben hivatkozott legendaszöveget.; F. ROMHÁNYI Beatrix, *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*, (Budapest: Pytheas, 2000), 49.

⁴² SRH I., 377–394.

Hersfeldi Lampert,⁴³ Reichenauai Bertold,⁴⁴ Lautenbachi Manegold⁴⁵ történeti munkái. A csatározásról szintén említést tesz a magyar Pozsonyi Évkönyv.⁴⁶ A felek fegyvernagyvást kötnek, aminek kezdő- és végpontját a szokásoknak megfelelően két harcos szent napjában határozzák meg, 1073. november 11. és 1074. április 24. között, ami történetesen Szent Márton és Szent György napja közé eső intervallumot jelenti.⁴⁷ A fegyverszünetet Vid ispán sugalmazására Salamon szegi meg először, s a kemeji csatában (1074. február 26.) győz a meglepett hercegek felett, ám a Mogyoród mellett vívott következő ütközetben (1074. március 14.) már Géza és László csapatai kerekednek felül, ami Salamon számára hatalmi pozíciójának elvesztését jelentette. Itt is valószínűsíthető Szent Györgyhez intézett segélykérés, ugyanis a csatát követően a helyszínen a harcos vértanú patronálásával megjelölt monostort alapítottak (hálaadás).⁴⁸ Fontos adalék, hogy a fegyvernagyvás megszegése a hercegek esetében súlyosabb volt, hiszen éppen böjti időszakban folyamodtak támadáshoz, ráadásul a célpont a koronás király volt.⁴⁹

⁴³ HOLDER-EGGER, Oswaldus, szerk., *Lamperti monachi Hersfeldensis Opera*, Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi 38, 3–304 (Hannoverae et Lipsae: 1894), 195.

⁴⁴ ROBINSON, Ian S., szerk., *Die Chroniken Bertholds von Reichenau und Bernolds von Konstanz 1054–1100*, Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum Nova series 14., 161–381 (Hannover: 2003), 220.

⁴⁵ „Manegoldi ad Gebhardum liber”, in szerk. Kuno FRANCKE, *Libelli de lite imperatorum et pontificum saeculis XI et XII conscripti I*, Monumenta Germaniae Historica, Libelli de lite imperatorum et pontificum I., (Hannoverae: 1891), 308–430, 364–365.

⁴⁶ SRH I., 119–127, 126.

⁴⁷ *Képes Krónika*, ford. BOLLÓK János, 75., 487. jz.; SRH I., 379.

⁴⁸ A krónikaszerkesztmény a mogyoródi egyházi intézménnyel kapcsolatban Lászlóra hivatkozik alapítóként és Szent Márton patrocíniumáról beszél, azonban a történeti emlékezet Szent Györgynek szentelt mogyoródi apátságról tud. Ld. *Képes Krónika*, ford. BOLLÓK János, 79., 518. jz.; F. ROMHÁNYI, *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*, 44.; Emellett a mogyoródi csata kapcsán talán szintén a hálaadás egy formáját tapasztalhatjuk a kompozíció 122. fejezetének legelején, ld. SRH I., 391.

⁴⁹ KOSZTA László, „A hradištei bencés monostor...”, 411.

Összegzés: A bambergi levél tanúsága

Mindenekelőtt fontos megállapítani, hogy a levél keletkezési időpontja és kontextusa IV. Henrik német-római király (uralk. 1053–1105) körülbelül 1063. augusztus 20. és szeptember 27. között⁵⁰ lebonyolított magyarországi hadjáratával áll összefüggésben. A katonai akció szükségét a szövetséges I. András halála és fivére, Béla trónbitorlásának felszámolása adta, valamint az elűzött, korábban megkoronázott trónörökös, Salamon uralmának helyreállítása.⁵¹ A levélben leírt Szent Györgynek tett fogadalomtétel⁵² is ebben a kontextusban vizsgálendő, amely több következtetésre ad lehetőséget. Egyrészt – amennyiben a feltevés helyes – a kor szokásaihoz híven Salamon a hadjárat előtt fohászkozhatott Szent Györgyhez, amelyhez kapcsolódó hálaadás a hadi vállalkozás sikere esetén talán a bambergi egyháznak adandó adomány lehetett. Másrészt a fentiek alapján az sem zárható ki, hogy a bambergiek konkrétan is részt vehettek a hadjáratban vagy annak finanszírozásában.⁵³ Ehhez az a tény is hozzájárulhat, hogy Bamberg II. Henrik (uralk. 1002–1024) óta kiemelt uralkodói központ, emellett pedig – magyar kapcsolatokkal is rendelkező – kegyhely

⁵⁰ A megjelölt időintervallumra Henrik ekkor keletkezett okleveleinek kiadásai helyéből és keltezéséből következtethetünk. Ld. szerk. GLADISS, Dietrich von és GAWLIK, Alfred, *Die Urkunden Heinrichs IV.*, Monumenta Germaniae Historica, Die Urkunden der deutschen Könige und Kaiser VI/I (München: 1941), 144–146.

⁵¹ Az 1063. évi hadjárat motivációiról és menetéről korábban egy másik tanulmányban írtam részletesen, amely a Magyar Hadtudományi Társaság Dél-dunántúli Tagozat *Fejezetek a hadtörténelemből* c. sorozatának következő tanulmánykötetében jelenik meg, várhatóan 2020 őszén.

⁵² Ld. a tanulmány elején a levélből idézett szövegrész. ERDMANN, „Die Briefe Meinhard’s von Bamberg”, 406.; ERDMANN – FICKERMANN, *Briefsammlungen der Zeit Heinrichs IV.*, 209.

⁵³ VESZPRÉMY László, „A magyarországi hun hagyomány legkorábbi írott forrásai és európai kapcsolatuk”, *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Historica* 135. sz. (2013): 25–44, 30.

volt.⁵⁴ A bambergi levélben említett fogalomtétel tehát csatasegítő fogalomként értelmezhető, ami jól beilleszthető a 11. század hasonló, hazánkhoz kötődő eseteinek sorába. Továbbá bővítheti az 1063. évi hadjárat résztvevőinek körét, vagyis valószínűsítheti a bambergiek szerepét a hadjárat szervezésében, lebonyolításában, valamint újabb bizonyíték lehet Szent György magyarországi kultuszának, illetve csatasegítő szerepkörének meglétére a 11. században.

⁵⁴ WEINFURTER, Stefan, *Heinrich II. (1002–1024)*, (Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2002), 250–268.; SCHNEIDMÜLLER, Bernd, „»Tausend Jahre sind für dich wie der Tag, der gestern vergangen ist.« Die Gründung des Bistums Bamberg 1007”, in szerk. EICKELS, Christine und Klaus van, *Das Bistum Bamberg in der Welt des Mittelalters* (Bamberg: University of Bamberg, 2007), 15–32; FONT Márta, „II. Henrik–Szent István–Bátor Boleslaw. A regionális kapcsolatok egy birodalmi gyűlés (Hoftag) tükrében: Merseburg 1013”, in FONT Márta, *Dinasztikus érdekek nyomában: Árpádok, Piastok, Rurikok az európai politikában* (Pécs: Kronosz Kiadó, 2018), 55–71.